

ZİYA GÖKALP'IN "ARSLAN BASAT" ŞİİRİNE METİNLERARASI BİR BAKIŞ**Mehmet Emin BARS*****Özet**

Dede Korkut, Türk dünyasının üzerinde en fazla durulan isimlerindedir. Dede Korkut Kitabı da Türk kültür dünyasının en önemli, başta gelen eserlerinden biridir. Dede Korkut kitabının Dresten ve Vatikan olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Dresten nüshası on iki hikâyeden, Vatikan nüshası altı hikâyeden oluşur. Metinlerarasılık kavramı ise 1960'lı yıllarda bazı eleştirmenler tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Şiirden romana, tiyatrodan sinemaya, resimden mimariye kadar çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Kavram, kaynağını M. Bakhtin'in "söyleşimcilik" teorisinden alır. J. Kristeva, söyleşimcilik teorisine dayanarak kavramı oluşturup tamamlamasıyla kavramın kapsamı çizilir. Bu çalışmada, Ziya Gökalp'in 1917 yılında yazdığı "Arslan Basat" adlı şiir ile Dede Korkut hikâyelerinden "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy" adlı hikâyeye arasındaki metinlerarası ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Türkçülük, metinlerarası ilişkiler, yeniden yazma.

AN INTER-TEXTUAL VIEW ON ZIYA GOKALP'S POEM "ARSLAN BASAT"**Abstract**

Dede Qorkut is one of the people in the Turkish world on whom great emphasis is put. Likewise, the book "Dede Qorkut" is one of the most important works of the Turkish cultural world. Two copies of the book exist, which are Dresten and Vatikan. Dresten consists of twelve stories and Vatikan consists of six stories. The concept 'inter-textual' is a concept which was suggested by some critics in 1960's. It is very useful in very large areas such as poetry, novels, theatre, cinema, art and architecture. The theory is based upon the rhetorical theory of M. Bakhtin. When J. Kristeva created and finalized the concept based on the rhetorical theory, the scope of the theory was drawn. This study will try to determine the inter-textual relations between a poem called "Arslan Basat" which Ziya Gökalp wrote in 1917 and a story called "Basat Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy" which is one of the Dede Qorkut stories.

Keywords: Dede Qorkut, Turkism, inter-textual relations, rewriting.

Giriş

İlim âleminde Dede Korkut Kitabı ya da kısaca Dede Korkut adı ile tanınan eser destanî nitelikteki Oğuz hikâyeleri mecmuasıdır. Eserin Dresten ve Vatikan olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Dresten nüshası on iki hikâyeden, Vatikan nüshası altı hikâyeden oluşur. Eserin Dede Korkut adı ile anılmasının sebebi, eserde toplanmış olan Oğuz destanlarının onun tarafından düzenlenmiş olarak gösterilmesidir. Dede Korkut adındaki ozanlar piri, eserin bir nevi müellifi durumundadır (Ergin, 1997: 1).

* Türkçe Öğretmeni; Nefi Ortaokulu - Erzurum, m_e_bars_21@hotmail.com.

Özsoy'a göre Dede Korkut Kitabı'ndaki hikâyelerin sayısı yirmi dört olmalıdır. Çünkü hikâyelerde adı geçmeyen onlarca Türk kahramanı vardır. Bazı hikâyelerde adı geçmeyen Yigenek, Segrek, Emren gibi adına hikâye düzenlenmiş kahramanları bulununca, adından övgüyle bahsedilen Budak, Şir Şemseddin, Deli Tündar, Bügdüz Emen, Kıyan Selçuk gibi kahramanlara da hikâye düzenlenmiş olması gerekmektedir. Özsoy, bu bilgilere dayanarak hikâye sayısının en az Oğuzların 24 boyu sayısınca olması gerektiğini düşünür (Özsoy, 2006: 26-27).

Dede Korkut hikâyeleri Türk dünyasının en büyük kültür miraslarından biridir. Eser Türk kültürünün, tarihinin, sözlü ve yazılı edebiyatının en güzel örneklerindedir. Bu hikâyelerde Türk halkının maddi ve manevi yaşam biçimlerini görmek mümkündür. Türklerin yaşam felsefesi, dünyayı algılama biçimleri bu hikâyelerle ölümsüzleşmiştir. Türklerin inanç sistemi, namus kavramı, toplumsal yaşayış biçimi, aile yapısı, kahramanlık anlayışı gibi günlük hayatla ilgili unsurlar da çok geniş yer tutar. Bu hikâyeler Türk milletinin savaçılığını, cesaretini, kültürel değerlerini edebî bir tarzda ifade eder. Bundan dolayı bu eser Türk milletinin karakteristik özelliklerini taşır (Ergin, 1997: 23-24; Adıgüzel, 2009: 47-48). Dede Korkut hikâyeleri bu özellikleriyle Türk kültür tarihinin ve millet olma bilincinin önemli kaynaklarıdır ve Türk dünyasının önemli kültür taşlarından biridir.

Dede Korkut hikâyelerinin Türklüğün en önemli destanlarından biri olarak kabul edilmesi, halkın bu metinlere gösterdiği ilgi, hikâyelerin modern metinler hâlinde yazılmalarını da sağlamıştır. Yazar ve şairler tarafından Dede Korkut hikâyelerini konu, kahraman, üslup olarak taklit eden birçok yeni metin yazılmıştır. Asıl metin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen hikâyelerin yeni metinlere kaynaklık etmesi, halk tarafından ne kadar çok sevildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Metinlerarasılık Kavramı

Metinlerarasılık kavramı 1960'lı yıllarda bazı eleştirmenler tarafından ortaya atılan bir kavramdır. Kavram, metnin özerk olduğu düşüncesini benimser. Metinlerarasılık kavramından önce metinler tarihe, yazara, yazarın psikolojisine göre ele alınırken kavram ortaya atıldıktan sonra söylemlerin iç içe geçtikleri, yapıtların üst üste gelerek birbirleriyle karıştıkları, her metnin çok sesli özellikte olduğu, metnin anlamının büyük ölçüde önceki metinlerden gelen kesitlerle iç içe geçmelerine bağlı olarak üretildiği düşüncesi ileri sürülür (Aktulum, 2007: 7). Metinlerarasılık kavramı daha çok postmodern olarak adlandırılan "Yeni Roman" temsilcilerinin yapıtlarında geniş uygulama alanı bulur.

Metinlerarasılık, bir eserle başka eserler arasındaki her türlü bağı inceler. Şiirden romana, tiyatrodan sinemaya, resimden mimariye kadar çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Kavram, kaynağını M. Bakhtin'in "söyleşimcilik" teorisinden alır. J. Kristeva, söyleşimcilik teorisine dayanarak kavramı oluşturup tamamlamasıyla kavramın kapsamı çizilir. R. Barthes, M. Riffaterre, G. Genette, U. Hebel, G. Allen, M. Orr gibi araştırmacıların konuyla ilgili bilimsel katkılarıyla da bugünkü konumuna gelir (Öztekin, 2008: 131).

Metinlerarasılık, bir eserin diğer eserlerden bağımsız olamayacağı düşüncesine dayanır. Hiçbir eser bütünüyle özgün olamaz. Her eser başka bir eser ile ilişki içindedir ve bu etkileşim sonsuza kadar devam eder. Bundan dolayı bir eseri sadece içindeki öğelerine bakıp incelemek yetersizdir. Yazarın olduğu kadar okuyucunun yaklaşımı da önemlidir. Metinlerarası okumada okuyucu etken bir konumdadır. Okuyucunun yorumu da yeni bir metindir (Görmez, 2006: 48). Bir edebî metni tam ve doğru olarak anlamak için, o metnin meydana geldiği çağı ve yaratıcısının düşüncesinin yanı sıra metinlerarası ilişkileri algılamak da önemlidir. Her metin, kendinden önce yazılmış metinlerin alanında yer alır. Hiçbir metin kendinden öncekilerden bağımsız değildir (Akbulut, 2009: 736). Önemli olan çok sayıda metnin bulunduğu yerde tek başına var olan yeni metni bulmaktır. Böylece metinlerarası ilişkiler karmakarışık olan bir yumağı çözmeye benzer. Başka bir ifadeyle metinlerarasılık onu ele alan kuramcı için çözülmeye değer zor bir bilmedir (Gümüş, 2006: 2).

Mehmet Rifat, metinlerarasılığı bir metnin başka metinlerdeki varlığı şeklinde tanımlar. Bu varlık, bir ya da birçok metnin alıntı, çalıntı (aşırma, intihal) ya da anırtırma (telmih) yoluyla, aynı anda aynı yerde kurdukları birliktelik ilişkisiyle sağlanır (Özay, 2007b: 30). Kubilay Aktulum ise metinlerarasılığı ayrışik unsurların, başka metinlere ait parçaları tutarlı bir bütün oluşturacak biçimde bir araya getirmesi, onları düzenleyerek aralarında uyum sağlaması, böylelikle yeni bir metin ortaya çıkarması şeklinde tanımlar (Aktulum, 2004: 304). Metinlerarasılık metinler arasında var olan bağlantılarla ilgilenir, yazınsal metinlerde daha önce yazılmış metinlerin bildirelerini arar ve diğer metinlerin arka planından önce metinlerin olası okuma türlerini, yöntemlerini sorgular (Uyanık, 2011: 108-109). Metinlerarasılıkta başka yazarların eski yapıtları yeni yapıtlarda malzeme olarak kullanılır. Her metin başka bir metnin içerisine girer ve biçim değiştirir. Yazarlar her zaman birbirlerinden etkilenmişlerdir. Çağcıl yazarlar gerçekçiliği yansıtmak yerine metinlerin dünyasına sığınır. Umberto Eco'nun ifadesiyle "kitaplar yalnızca başka kitaplar üstüne ve onların çevresinde yazılır" (Ecevit, 2006: 154).

Metin sadece tarihe, yazara ve yazarın içinde bulunduğu edebî ve kültürel ortama bağlı değildir. Bu kavramların her biri metnin belli bir özelliğini ortaya koyar. Metinlerarası ilişkiler,

metni diğer metinlerden bağımsız, tamamen özerk bir yapı olarak kabul etmez. Her metnin kendinden önce yazılmış veya söylenmiş olanlardan etkilendiği ilkesinden hareket eder. Edebî metinler birbirleriyle ilişki hâlinindedir ve birbirlerini sürekli bir şekilde etkiler. Metnin derin anlamına ancak metnin ilişkilendirildiği diğer metinlerin yorumlanması ile ulaşılabilir (Adıgüzel, 2009: 14).

Metinlerarasılık, şimdiye kadar söylenmedik yeni bir sözün olmadığı, bundan sonra söylenecek her şeyin daha önce söylenmiş olanların farklı biçimlerde dile getirilmesi olduğu düşüncesini savunur (Yıldırım, 2010: 5). Borges'in tanımlamasıyla "ne zaman yeni bir hikâye anlatılsa eski bir hikâye tekrar ediliyor demektir." Her yeni anlatı, yeni bir dokudur. Halk edebiyatı ürünleri bu açıdan tam bir örnek sunmaktadır. Bunların anlatılışında her seferinde ortaya farklı bir eser çıkmaktadır. Önemli olan yazarın halka ait olan hikâyeyi yeniden kurgulama başarısıdır (Türkdoğan, 2007: 169). Metinlerarasılıkta her yazar, kaçınılmaz olarak kendilerinden önce söylenen ya da yazılandan etkilenmektedir. Hiçbir yazar veya şair benzersiz, hiç yazılmamış bir metin yaratamaz; ancak o güne kadar yazılanların etkisiyle yeniden yazar. Metinlerarası ilişkilere göre hiçbir yapıt başka yapıtlardan bağımsız değildir. Her sanatçı, eserlerinde kendisini var eden bütün diğer yapıtlardan izler barındırır. Bu izler bazen geçmişin izleri bazen de sanatçının yaşadığı çağın etkileridir (Özay, 2007a: 169; Gökalp-Alpaslan, 2009: 461). Metin ile bağlam birbirinden ayrı değil, aynı sürecin parçalarıdır. Farklı metinler eş ya da art zamanlı tarihsel bir süreç içinde oluşturulur. Bu nedenle metinlerarası ilişkide tarihsel süreç içinde üretilen bağlam ve estetik kültür önemlidir. Çünkü metinlerarası ilişkide çağın ufku, düşünce çerçevesi bir diğer metne taşınır (Çakır, 2009: 49-50).

“Arslan Basat” Hikâyesinde Metinlerarası İlişkiler

Dede Korkut hikâyeleri modern hikâye tekniği ve üslûbunu taşımazlar. Anlatım ve yapısal özellikleri bakımından geleneksel izler taşırlar. Bu metinler modern edebiyat ürünü olarak yeniden yazıldıklarında değişime uğrarlar. Eski metinlerin bazı söyleyiş özellikleri korunmuş olsa bile şekil özellikleri bakımından değişiklik gösterirler. Her ayrı tür kendi özellikleri ile yeni metinde varlığını sürdürür (Adıgüzel, 2009: 114). Şiir türünde yazılan Arslan Basat'ta da bu türün teknik özellikleri görülür. Ziya Gökalp'ın 1917 yılında yazdığı "Arslan Basat" adlı hikâye Dede Korkut hikâyelerinden "Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy"un destansı bir biçimde şiire dönüştürülmüş şeklidir. Alt metin nazım nesir karışıktır. Bu bakımdan ana metin biçimsel dönüşüme uğramıştır. Alt metinde tek bölüm olarak, bir ana başlık altında anlatılan hikâye ana metinde dört bölüme ayrılmıştır. Bu dönüştürüm şekli Dede Korkut hikâyelerine anlatım biçimi yönünden bir aykırılık oluşturmaz. Alt metin de şiirsel bir söyleyişe sahiptir. Bu bakımdan ana metin alt metinden söyleyiş özelliği bakımından fazla ayrılmaz. Dede

Korkut hikâyelerinin bir özelliği olarak görülen kısa, sade ve gösterişsiz anlatım üslûbunu ana metinde de görmek mümkündür. Her iki metinde de maksat kısa yoldan ve en güzel biçimde ifade edilmiştir. Şair alt metne ait ifade özelliklerini kendi metnine başarılı biçimde aktarmıştır.

“Arslan Basat” şiirinde alt metne yönelik gizli alıntılar yapıldığı görülür. “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy”un söyleyişleri ana metinde ayırt edilmeyecek biçimde hiçbir ayrıç veya tırnak işareti kullanılmadan ana metinde kullanılmıştır. Bunların hepsi birer gizli alıntı niteliğindedir.

Gizli alıntı “...bir sözcenin ayrıçlar ya da italik yazı kullanılmadan, sözcenin geldiği yapıt ya da yazarın adı belirtilmeden” (Aktulum, 2007: 103) yapılır. Ana metinde de alıntılar kime ait olduğu belirtilmemiştir. İki metin arasındaki söyleyiş benzerliği gizli alıntılarının varlığını açıkça ortaya koyar. Ancak ana metnin hangi edebi metnin yeniden yazımı olduğu bilindiğinden alıntılarının gizliliği ortadan kalkar.

Dede Korkut metninin giriş bölümü de gizli alıntı yoluyla ana metne taşınmıştır. Bu, aynı zamanda Dede Korkut metinlerine yapılan bir anıştırma örneğidir.

Anıştırma “Açık seçik göndermede bulunmadan bir kişi ya da nesne konusunda düşünceyi uyarma” (Aktulum, 2007: 109) biçimindedir. Çok iyi bilinen bir parça alıntılanarak, metnin giriş bölümü okuyuculara hatırlatılmıştır:

İlk hanlık çıkmıştı Kayı Boyu’ndan,

Son hanlık gelecek onun soyundan...

Soyun bu son tâcla bahтта kalacak,

Saltanat durdukça tahtta kalacak... (Tansel, 1989: 208). Bu ifadeler alt metinde şu şekilde dile getirilmiştir:

“Korkut ata ayıttı: Âhır zamanda hanlık gerü Kayıya dege, kimsene ellerinden almaya, âhır zaman olup kıyamet kopunca” (Gökyay, 2000: 1). Alt metinde geçen bu ifadeler ana metinden gizli alıntı yapılarak alınmış, hanlığın Kayı boyunda kalacağına vurgu yapılmış; Arslan Basat şiirinde anlamsal bir dönüşüme uğrayarak yeni metne eklenmiştir. Ana metinde Basat’ın babası Uruz Han da Kayı boyundandır. Dede Korkut Kitabı’nın giriş bölümünden gizli alıntı yoluyla alınan bu bölümler yeni metinde anlamsal dönüşüme uğramış, Uruz Han’ın sonsuza değin tahtta kalacağına işaret etmiştir. Dede Korkut Kitabı’nın giriş bölümünden bazı söyleyişlerin anlamsal dönüşüme uğrayarak yeni metne taşınması bir kolaj örneğidir. Kolajda daha önceki yapıtlardan, nesnelere, iletilerden belli bir bölüm alınarak yeni bir yapıtın içine sokulur. Metnin dışından alınıp metne sokulan her türlü unsurun belli bir düzğüye göre belirlenmiş bir yapıt içerisine sokulma işlemi montaj olarak nitelenir (Aktulum, 2007: 222-223).

Burada da Dede Korkut hikâyelerinin giriş bölümünden bir parça anlamsal dönüşüme uğrayarak ana metne taşınmıştır.

Olay örgüsü bakımından ise ana metin alt metnin yeniden yazımıdır. Olayların gelişimi, birbirini takip edişi neredeyse iki metinde de aynıdır. Arslan Basat şiirinde anlatılan olaylar alt metinde olduğu şekliyle karşımıza çıkar. Bu bakımdan alt metin taklit edilmiştir. İkinci metin alt metnin bir tekrarıdır. Konu bakımından alt metinden ayrılan bölüm “Dirse Hanoğlu Buğaç Han Boyu” ile “Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Boyu”ndan yapılan alıntılarının bulunduğu bölümlerdir. Bu bölümler kolaj yöntemiyle metne sokulmuşlardır. Ana metin alt metinden farklı bir şekilde başlar. Bayındır Han 24 beyini çağırır, bir kurultay düzenler. Koyundan, sığırdan, attan kurbanlar kestirir. Üç otağ kurdurur. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa oturtur. Kara otağda oturanın altına kara keçe serer, kara koyun etinden yedirir. Uruz Han’ın da oğlu kızı yoktur. Toya gelince durumu öğrenir. Uruz Han üzülmeye kalkıp evine döner. Karısı Burla Hatun’a suçun kimde olduğunu sorar. Burla Hatun bir şölen düzenlemesini, tüm Oğuz beylerini toplamasını, ağız dualı birinin duasıyla çocuğunun olacağını söyler. Uruz Han bir şölen düzenler, tüm Oğuz beylerini davet eder. Şölen sonunda Uruz Han’ın bir oğlu olması için dua edilir. Bu arada Bican Bey de kendisi için dua edilmesini, kızı olursa Uruz Han’ın oğluna vereceğini söyler. Tanrı duaları kabul eder, Uruz Han’ın bir oğlu, Bican Bey’in de Çiçek adlı bir kızı olur (Tansel, 1989: 200-206). Dede Korkut hikâyelerinde Salur Kazan’ın karısı olarak geçen Burla Hatun, Ziya Gökalp’in şiirinde Uruz Han’ın karısı olarak geçer. Ziya Gökalp, farklı bir hikâyedeki kişiyi farklı bir işlevle karşımıza çıkarmış, metinde anlamsal dönüşümü sağlamıştır.

Bu bölümler gizli alıntı yoluyla “Dirse Hanoğlu Buğaç Han Boyu” ile “Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Boyu”ndan alınmıştır. Boğaç Han hikâyesinde Dirse Han’ın hatununun ismi geçmezken ana metinde Burla Hatun olarak geçer. Bayındır Han bir gün şölen verir. İç Oğuz, dış Oğuz hep toplanırlar. Bay Büre Bey diğer beylerin oğullarını görünce hayıflanır, üzülür, ağlamaya başlar. Salur Kazan sebebini sorar. O da oğlu, kardeşi olmadığı için ağladığını söyler. Oğuz beyleri yine ellerini açıp dua ederler. Bay Bican da kendisi için de dua etmelerini kızı olursa Bay Büre Bey’in oğluna vereceğini söyler. Bu hikâyede de kızın adı Banı Çiçektir (Gökyay, 2000: 31-32). Bu bölümler aynı zamanda birer kolaj örneğidir. Farklı metinlerden bazı bölümler kesilip yeni bir metinde bir araya getirilmiştir.

Ana metin Oğuzların gelen düşmandan ürküp kaçmalarıyla başlar. Kaçarken Aruz Koca’nın oğlu düşer, bir aslan tarafından büyütülür. Alt metinde bundan sonraki bölümler ana metinle paralel biçimde gelişir. Bu olaylar ana metnin ikinci bölümünde anlatılmaya başlanır. Alt metinde bulunmayan ilk bölüm ana metne eklenerek genişletme yapılmıştır.

Genişletme biçimsel dönüşüm yollarından biridir. Genişletmede kahramanın serüveni ile ilgili olmayan bölümler yeni metne eklenir (Aktulum, 2007: 146). Göç esnasında düşürülen çocuk, Oğuzlar yurtlarına dönerken çoban tarafından görülür. Bunun Aruz Koca'nın oğlu olduğu anlaşılır ve çocuk yakalanarak eve getirilir. Ana metinde alt metinde olmayan bir düş motifi de bulunur. Uruz Han'a rüyasında aslan tarafından büyütülen oğluna kavuşacağı söylenir (Tansel, 1989: 207). Her iki anlatıda da Dede Korkut tarafından çocuğa Basat ismi verilir. Ana metnin üçüncü bölümü alt metinde yer almayan, Buğaç Han hikâyesinden alınan bir olayla başlar. Bayındır Han'ın boğası ile buğrası meydanda güreşirken, Basat arkadaşlarıyla meydanda oyun oynar. Boğa oyun oynayan çocukların üzerine gelir. Diğer oğlanlar kaçarken Basat kaçmaz. Boğayla güreşir, onu yener, başını keser. Dede Korkut gelir, çocuğa Boğaç ismini verir (Gökyay, 2000: 6-7; Tansel, 1989: 209-210). Bu olay da kolajlanarak farklı bir metinden alınıp ana metne eklenmiştir.

Tepegöz'ün doğumu iki metinde de benzer şekilde anlatılmıştır. Uruz Han'ın çobanı Sarı Çoban, Uzunpınar'da su içerken peri ile münasebet kurar. Bir yıl sonra peri ona bir yığınak getirir. Bundan Tepegöz doğar. Tepegöz, Uruz Han tarafından Basat ile beraber büyütülür. Büyürken herkese zarar vermeye başlar, Uruz Han tarafından kovulur, dağa kaçır. Peri annesi, hiçbir şeyin zarar vermemesi için onun parmağına sihirli bir yüzük takar. Dağda haramilik etmeye başlar. Oğuzlar Tepegöz'ün üzerine adam gönderir, Tepegöz hepsini ya yaralar ya da öldürür. Oğuzlar onun zulmünden kaçmaya çalışır, Tepegöz onlara engel olur. Sonunda Dede Korkut aracı olur, günde iki insan, beş yüz koyun karşılığında anlaşılır. Basat'ın seferden dönmesi, gidip Tepegöz'ü bulması, onu öldürmesi, Dede Korkut'un gelip dua etmesi gibi motifler iki metinde de aynen geçer. Tüm bu olaylar ana metnin öykünmesidir.

Ana metin söyleyiş özellikleri bakımından da alt metni taklit etmiştir. "Dirse Hanoğlu Buğaç Han Boyu"nda Dirse Han'ın söylediği aşağıdaki sözlerle, Ziya Gökalp'ın metninde Uruz Han'ın sözlerindeki benzerlikler birer gizli alıntıdır:

Salkum salkum tan yelleri esdüğünde,

Sakallu bozaç turgay sayradukda

Sakalı uzun Tat-eri banladukda

Bidevi atlar ısın görüp okradukda

Ak karalı seçilen çağda

Göğsü güzel kaba dağlara gün değende

Beg yiğitler, cılasınlar birbirine koyulan çağda (Gökyay, 2000: 4).

Bu ifadeler Arslan Basat'ta Uruz Han'ın ağzından şu şekilde söylenir:

*Tan rüzgârı salkım-salkım eserken,
Atlar sahibini görüp kişnerken,
Okurken horozlar sabah ezanı,
Göç ederken boy boy kuşlar kervanı,
Gün vururken göğsü güzel dağlara,
Seçilirken artık gökte ak, kara,
Bezenirken Türk'ün kızı, gelini,
Her gün beyler arar birbirini...* (Tansel, 1989: 201).

Basat'ın kendisini Tepegöz'e tanıttığı bölümlerde de alt metnin söyleyişlerinin taklit edildiği görülür. Tepegöz'ü öldüreceği sırada Basat, kendisini şöyle tanıtır:

*Kaba alem götüren hanımız Bayındur Han
Kırış günü önden depen alpumuz Salur-oğlu Kazan.
Atam adın sorar olsan kaba ağaç
Anam adın sorar olsan kağan aslan
Menüm adın sorarsan Aruz-oğlu Basatdur* (Gökyay, 2000: 113). Bu durum Ziya

Gökalp'in şiirinde de benzer ifadelerle anlatılır:

*Aslımı sorarsan Oğuz soyundan,
Oğuz'un içinde Kayı boyundan..
Anam Kağan Arslan, atam Gök Ağaç,
Ak gün, kara günde yurdun Gün Ortaç.
Hanım Bayındır Han; başbuğum Kazan,
Karanlık gecede parolam: Ogan!* (Tansel, 1989: 222). Söyleyişlerdeki benzerlikler

dikkat çeker.

Arslan Basat şiirinde Ziya Gökalp, farklı metinlere açık göndermelerde bulunur. Metinde yapılan ilk açık gönderge hikâyenin isminde karşımıza çıkar. Şiirin "Arslan Basat" ismini taşıması alt metne yapılan açık bir gönderge niteliğini taşır.

Savaştan dönen Basat'tan yardım dilemeye giden Kabak Han, Basat'ı şöyle över:

*Bu arslan Basat'tır yenmiş Acem'i,
Esir almış Zâl'in oğlu Rüstem'i,* (Tansel, 1989: 215).
*Ne çıktı Rüstem'den aldın tahtını?
Ağartmadın Türk'ün kara bahtını!...* (Tansel, 1989: 216).

Ziya Gökalp bu mısralarda Zaloğlu Rüstem'e açık göndergede bulunur. Zaloğlu Rüstem İranlı ünlü kahramandır. Şehnâme'de adından övgüyle bahsedilir. Eski şiirimizde kahramanlık, yenilmezlik ve gücün sembolü olarak sıkça kullanılır. Sicistan ve Seyistan hükümdarı Zal'ın oğludur (Pala, 1995: 455). Ziya Gökalp, Türk kahramanı olan Basat'ın gücünü anlatmak için İran'ın efsanevî kahramanı Rüstem'le karşı karşıya getirir. Basat, Rüstem'i esir almış, onu tahtından indirmiştir. Ziya Gökalp'ın buradaki amacı öncüsü olduğu Türkçülük düşüncesini metninde işleyerek, Türk'ün gücünü dünyaya göstermektir.

Basat, Tepegöz'ü öldürmek için giderken anasına şunları söyler:

Gidiyorum eğer, vurursam şunu,

Bitirsem bu son Ergenekon'u (Tansel, 1989: 218).

Bu mısralarda ise Göktürkler'in Ergenekon Destanı'na açık bir göndergede bulunulmuştur. Ergenekon Destanı, Göktürkler'in yeniden türeyişlerini anlatan destandır. Destanın tam bir metni ele geçmemekle beraber başta Reşideddin'in tarihi olmak üzere pek çok tarihi kaynaktan küçük parçalar halinde geçmektedir. Destana göre düşmanları tarafından yok edilen Türklerden iki kişi sağ kalır. Bunlar sarp kayaların içinden geçerek, kimsenin ulaşamayacağı bir düzlüğe varırlar. Oraya Ergenekon adını verirler. Aradan 400 yıl geçer. Zamanla o kadar çoğalırlar ki buraya sığmaz olurlar. Sonunda dağın bir tarafı eritilerek buradan dışarı çıkılır (Çobanoğlu, 2003: 130-133). Ergenekon'dan çıkış bir bakıma esir kalınan sarp dağlarla kaplı düzlükten çıkıp, özgürlüğe kavuşmaktır. Basat da Tepegöz'ün elinde âdeta tutsak hale gelmiş olan Oğuzları özgürlüğüne kavuşturmak için gider. Tepegöz'ün ölümü Ergenekon'dan çıkmak, özgür olmaktır.

Alt metinde Basat, Tepegöz'le savaşırken her sıkıştığında “*adı görklü Muhammede salavat*” (Gökyay, 2000: 110) getirir. Tepegöz'ün elinden her kurtuluşunda “*Tanrum kurtardı*” (Gökyay, 2000: 111) der. Tepegöz, Basat'ı kümbette sıkıştırıp tam öldüreceği sırada Basat “*Lâ ilâhe illa'lah, Muhammedün Resulü'llah*” (Gökyay, 2000: 112) der ve kümbetin yedi yerinden kapı açılır, dışarı çıkar. Ana metinde hikâyenin sonunda Dede Korkut gelir, şöyle dua eder:

“*Ölüm vakti geldiğinde arı iymandan ayırmasun. Günahınızı adı görklü Muhammed Mustafaya bağışlasun, hanum hey.*” (Gökyay, 2000: 114). Hikâyelerdeki İslam inancını yansıtan bu bölümler Ziya Gökalp tarafından metne alınmamıştır. Bu metinlerarası ilişkilerde biçimsel dönüşüm yollarından biri olan indirgeme olarak tanımlanır. İndirgemedeki alt metnin bir parçası kesilerek yeni metne alınmaz (Aktulum, 2007: 144). Bu bölümler de Ziya Gökalp tarafından alt metinlerden kesilip atılmış, yeni metne alınmamıştır.

Ziya Gökalp, Türk fikir hayatında adından çokça söz ettiren bir düşünce adamıdır. Birçok eserinde Türkçülük düşüncesini işler. “Ziya Gökalp, şiirin temelinde fikrî muhtevayı yerleştirir” (Aktaş, 1996: 159). Aşağıdaki mısralarda Ziya Gökalp’ın bu düşüncesini açıkça görmek mümkündür. Uruz Han, çocuğunun olmaması sebebinin Burla Hatun’a sorarken, Burla Hatun şu cevabı verir:

*Burla dedi, “Bırak bu acı sözü,
Yılmaz, Türk kızının ölümünden gözü* (Tansel, 1989: 205).

Uruz Bey, oğlu Basat’ı aslan ininden çıkarırken ona şunları söyler:

*Dedi, “Sen Kayı’sın, Oğuz’sun, Türksün,
Senden dostlar değil, düşmanlar ürksün!”,* (Tansel, 1989: 208).

Basat, Tepegöz’ü öldüreceği anda ona şunları söyler:

*Basat dedi, “Evet, yiğit yiğitten
Cinsini gizlemez, Türk-oğlu’yum ben;”* (Tansel, 1989: 222).

Hikâyenin sonunda ise Ziya Gökalp, Dede Korkut’a şunları söyler:

*Dedi kahramandır Türk’ü yaşatan
Türk ilinde eksik olmaz kahraman
Bir zaman gelecek yine Türk-yurdu
Görecek Rûm adlı mel’ûn bir ordu
O zaman çıkacak Ortac-dağı’ndan
Bir Mustafa Kemal adlı kahraman
Kurtarıp Türklük’ü bu Tepegöz’den,
Kılacak vatanı bahtiyâr, şâd, şen!
Türk’ün Basat gibi çoktur arslanı
Mustafa Kemal’dir baş kahramanı!* (Tansel, 1989: 224).

Arslan Basat şiiri Ziya Gökalp tarafından 1917 yılında yazılmıştır. Yukarıdaki bölümler ise daha sonradan, Kurtuluş Savaşı’ndan sonra, şiire eklenmiştir. Ziya Gökalp yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî konularını şiirine alarak, fikirlerini şiirin muhtevasına yerleştirir. Anlamsal yönden yaptığı en büyük dönüşüm şiirlerin arasına soktuğu ideolojisiidir. Türkçülük düşüncesinin en önemli teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Ziya Gökalp bu düşüncelerini mısralara yüklemeyi ihmal etmez. Şairin mesaj yüklü bu mısraları alt metinde anlamsal dönüşümü sağlamıştır. Metnin son bölümlerinde Ziya Gökalp, devrinde milletinin başına gelenleri ve bu durumdan milleti kurtaran kişiyi konu alır. Bu bölümler için özgün metin ifadesini kullanmak yanlış olmaz. Bu bölümlerde söyleyiş özellikleri bakımından alt metne

yönelik alıntı, öykünme, taklit gibi metinlerarası ilişkilerden söz edilse dahi anlamsal yönden alt metinden uzaklaştığı, şairin kendi ideolojisini yansıtan yeni bir metin oluşturduğu söylenebilir. Alt metinde bulunmayan bölümlerin ana metne eklenmesi genişletme olarak da tanımlanabilir. Bunun yanı sıra alt metinde halkın müşkülünü halleden, çocuklara ad veren, bilge ozan Dede Korkut, Ziya Gökalp'ın metninde anlamsal dönüşüme uğramıştır. Metinlerarası ilişkilerde bu durum Genette tarafından “transvalorisation” olarak tanımlanır.

Transvalorisation (değersel dönüşüm) “...açık ya da kapalı bir biçimde bir eylem ya da eylemler bütününe bağlanmış olan (örneğin bir roman kişisini belirleyen eylemler, tutumlar, duygular, nitelermeler dizisinin yıkılması) değerin ya da değerler dizgesinin bütünüyle yıkılıp yerine başkası(ları)nın getirilmesidir” (Aktulum, 2007: 148). Transvalorisation’da bir metinde üstün niteliklerle donatılan bir kişi yeni metinde alçaltıcı değerlerle donatılmış ya da tersi bir durum olabilir. Alt metinde yer alan Dede Korkut, ana metnin son bölümünde Ziya Gökalp’ın Türkçülük söylemlerinin sözcüsü olur. Dede Korkut’un değersel niteliklerinde yaşanan bu dönüşüm “transvalorisation” olarak tanımlanabilir. Buradaki dönüşüm kişinin değerinin azalması değil, değerdeki anlamın değişmesidir.

Taklit edilen veya yeniden yazılan tüm metinlerde olduğu gibi Arslan Basat metninde de alt metnin kahramanlarının adları ve metinde üstlendikleri rollerin ana metne aynen aktarıldığı görülmektedir. Alt metinde geçen Basat, Tepegöz, Bayındır Han, Uruz Han, Bay Bican, Çiçek, Korkut Ata, Sarı Çoban, Salur Kazan, Mamak, Karagüne, Kayı Selçuk, Yapağılı Koca, Yünlü Koca, Kabak Han gibi kişiler ana metinde de geçer. Kahramanların kişilikleri de yeni metinde aynen korunmuştur. Kahramanlar metin içindeki konumlarını yeni metinde aynen korurlar.

Sonuç

“Arslan Basat” şiiri Dede Korkut hikâyelerinden “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy” adlı metnin yeniden yazımıdır. Olayların gelişimi, birbirini takip edişi neredeyse iki metinde de aynıdır. Ziya Gökalp’ın 1917 yılında yazdığı “Arslan Basat” adlı şiir, Dede Korkut hikâyelerinden “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy”un destansı bir biçimde şiir haline dönüştürülmüş şeklidir. Bu dönüştürüm şekli Dede Korkut hikâyelerine anlatım biçimi yönünden de bir aykırılık oluşturmamıştır. Alt metinde bulunan şiirsel söyleyiş yeni metinde de korunmuştur. Bu bakımdan ana metin alt metinden söyleyiş özelliği bakımından fazla ayrılmamıştır. Dede Korkut hikâyelerinin bir özelliği olarak görülen kısa, sade ve gösterişsiz anlatım üslûbunu ana metinde de görmek mümkündür. Her iki metinde de maksat kısa yoldan ve en güzel biçimde ifade edilmiştir. Ziya Gökalp sadece Tepegöz hikâyesini taklit etmemiş, Dede Korkut hikâyeleri arasında yer alan “Dirse Hanoğlu Buğaç Han Boyu” ile “Kam Püreoğlu

Bamsı Beyrek Boyu”ndan da gizli alıntılar yapmıştır. Metinde bulunan kahramanlar, olayların geçtiği mekânlar, olay örgüsü, söyleyiş özellikleri bakımından “Arslan Basat” şiiri Tepegöz metninin bir öykünmesidir. Taklit edilen veya yeniden yazılan tüm metinlerde olduğu gibi “Arslan Basat” metninde de alt metnin kahramanlarının adlarının yanı sıra metinde üstlendikleri rollerin de ana metne aynen aktarıldığı görülmektedir. Alt metin ana metne aktarılırken yeni metinde çeşitli biçimsel ve anlamsal dönüşümler yapılmıştır. Ziya Gökalp’ın anlamsal yönden yaptığı en büyük dönüşüm dizelerinin arasına soktuğu ideolojisidir. Türkçülük düşüncesinin en önemli teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Ziya Gökalp, düşüncelerini mısralara yüklemeyi ihmal etmemiştir. Şairin mesaj yüklü bu mısraları ana metinde anlamsal dönüşümü sağlamıştır. Dede Korkut Kitabı’nda Oğuz (Türk) kavramının yoğun olarak kullanılması, yeni bir devletin kurulma süreci, eserin Türk ilim âleminde yeni tanınmaya başlanması Ziya Gökalp’ın metni yeniden kaleme almasını sağlayan nedenler arasındadır. Metnin son bölümlerinde Ziya Gökalp, yaşadığı devrin siyasal olaylarını metnine taşımıştır. Bu bölümler için özgün metin ifadesini kullanmak yanlış olmaz. Sonuç olarak, Ziya Gökalp’ın “Arslan Basat” adlı şiiri, alt metne yönelik gizli alıntı, öykünme, taklit, kolaj, ciddi anlamda yapılan biçimsel ve anlamsal dönüşüm gibi metinlerarası ilişki yöntemleriyle Dede Korkut hikâyelerinden “Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy” adlı metnin yeniden yazımıdır. Asıl metnin üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen hikâyelerin yeni metinlere kaynaklık etmesi halk tarafından ne kadar çok sevildiğini göstermesi bakımından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, S. (2009). *Modern Azerbaycan Edebiyatında Dede Korkut (Metinlerarası Çözümlemeler)*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- AKBULUT, G. (2009). Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Dünün Ferdâ’sından Günün Ferdâ’sına Bir Bakış. *Turkish Studies*, 4(1-I), 735-759.
- AKTAŞ, Ş. (1996). *Türk Şiiri ve Antolojisi 1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKTULUM, K. (2004). *Parçalılık/Metinlerarasılık*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- AKTULUM, K. (2007). *Metinlerarası İlişkiler*. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- BORATAV, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇAKIR, S. (2009). Toplumsal Tarih Ekseninde Metinlerarasılık: Yılanların Öcü. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(2), 31-52.
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2003). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- DUYMAZ, A. (2002). Dede Korkut Kitabı'nda Alplığa Geçiş ve Toplumla Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme. *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, (hzl. Saim Sakaoğlu, Ali Duymaz). İstanbul: Ötüken Yayınları, 115-137.
- ECEVİT, Y. (2006). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- ERGİN, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖKALP ALPASLAN, G. G. (2009). Metinlerarası İlişkiler Işığında Cemal Süreyya Şiirinin Bileşenleri. *Turkish Studies*, 4(1-I), 435-463.
- GÖKYAY, O. Ş. (2000). *Dedem Korkudun Kitabı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖRMEZ, A. (2006). Hacivat ve Karagöz Neden Öldürüldü? Filmi ile Rosencrantz ve Guildenstern Öldüler Oyunu Arasında Metinlerarasılık İzleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 47-63.
- GÜMÜŞ, E. O. (2006). *Tuncer Cücenoglu'nun Tiyatro Oyunlarına Genel Bir Bakış ve Oyunlarında Metinlerarası İzler*. Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İNAN, A. (1998). Dede Korkut Kitabındaki Bazı Motiflere ve Kelimelere Ait Notlar. *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 176-178.
- İNAN, A. (1998). Kitab-ı Dede Korkut Hakkında. *Makaleler ve İncelemeler I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 165-172.
- KAPLAN, M. (2005). Dede Korkut Kitabı. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 42-57.
- KAPLAN, M. (2004). İki Destan İki İnsan Tipi. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 22-38.
- KAPLAN, M. (2004). Türk Destanında Alp Tipi. *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 13-21.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (2004). *Türk Edebiyat Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZAY, Y. (2007a). Metinlerarası İlişkilerde Sözlü Yapıtların ve Sanatçıların Konumu Üzerine. *Milli Folklor*, 75, 164-173.
- ÖZAY, Y. (2007b). *Metinlerarası İlişkilerde Türk Halk Hikâyeleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ÖZSOY, B. S. (2006). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖZTEKİN, Ö. (2008). Modern Türk Şiirinde Geleneği Yeniden Üreten Bir Şair: Nâzım Hikmet ve Metinlerarasılık. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 25, 129-150.
- PALA, İ. (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- SAKAOĞLU, S. (1998). *Dede Korkut Kitabı I-II*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- TANSEL, F. A. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-1, Şiirler ve Halk Masalları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- TÜRKDOĞAN, M. (2007). Rasim Özdenören'in 'Kuyu' Öyküsünde Metinlerarası İlişkiler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 167-189.
- UYANIK, G. (2011). *Peter Stamm'ın Agnes Adlı Romanında Üstkurmaca ve Metinlerarası İlişkiler*. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- YILDIRIM, S. (2010). *Türk Resminde Metinlerarası İlişkiler*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, D. (1998). Dede Korkut ve Yunus Emre'de Hayat, Tabiat, Tanrı ve Ölüm. *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 196-205.